

Bài 31 CÁCH MẠNG TƯ SẢN PHÁP CUỐI THẾ KỶ XVIII

(2 tiết)

I - MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Về kiến thức

Giúp HS hiểu được :

- Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỷ XVIII là một cuộc cách mạng xã hội sâu rộng. Nó đã tiêu diệt chế độ phong kiến, mở đường cho chủ nghĩa tư bản phát triển ở Pháp, góp phần đẩy mạnh cuộc đấu tranh chống phong kiến ở châu Âu.
- Quân chúng nhân dân là động lực chủ yếu thúc đẩy cách mạng tiến lên.
- Những hạn chế của cách mạng tư sản : chỉ thay hình thức bóc lột phong kiến bằng sự bóc lột tư bản chủ nghĩa, không xoá bỏ triệt để mọi hình thức người bóc lột người.

2. Về tư tưởng, tình cảm

- Biết trân trọng những quan điểm tiến bộ của *Triết học Ánh sáng* trong cuộc tấn công vào thành trì của chế độ phong kiến, dọn đường cho cách mạng xã hội bùng nổ.
- Vai trò của quần chúng nhân dân trong cách mạng.

3. Về kỹ năng

Rèn luyện kỹ năng phân tích và kỹ năng sử dụng bản đồ.

II - NHỮNG ĐIỀU CẦN LUU Ý

1. Về nội dung

Bài này được giảng trong 2 tiết, song sự kiện lại vô cùng phong phú, nhiều tên riêng và mốc thời gian khó nhớ. Do vậy, GV cần lựa chọn những nội dung thật cơ bản ở mỗi mục để giúp HS nắm chắc kiến thức bài học. Có thể phân phối như sau :

Tiết 1, giảng phần I (Nước Pháp trước cách mạng) đến hết mục 1 (Cách mạng bùng nổ. Nền quân chủ lập hiến) của phần II (Tiến trình của cách mạng).

Tiết 2, giảng từ mục 2 (Tư sản công thương cầm quyền. Nền cộng hoà được thành lập...) của phần II đến hết bài.

- Hơn hẳn những cuộc cách mạng tư sản trước đó, Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII được sự hỗ trợ của những tư tưởng tiến bộ của Triết học Ánh sáng trong cuộc tấn công vào thế lực phong kiến bảo thủ, tạo điều kiện thuận lợi cho sự bùng nổ một cuộc cách mạng xã hội, lật đổ chế độ phong kiến, xác lập sự thống trị của chế độ tư bản trên toàn nước Pháp.

- Sự tham gia của đông đảo quần chúng nhân dân là động lực quan trọng đưa cách mạng đạt tới đỉnh cao – nền chuyên chính dân chủ cách mạng được thiết lập, thực hiện khai triệt để nhiệm vụ của một cuộc cách mạng tư sản.

- Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tư sản Pháp 1789.

2. Về phương pháp

- Sử dụng các lược đồ, sơ đồ, niên biểu thời gian để khắc họa những kiến thức cơ bản của bài giảng.

- Dựa vào những câu hỏi cuối mục hoặc gợi ý của GV, để HS tự trả lời, qua đó kiểm tra việc nắm bài trên lớp của các em.

III - THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

- Bản đồ nước Pháp cuối thế kỉ XVIII.
- Sơ đồ tiến trình cuộc cách mạng.
- Những tư liệu tham khảo có liên quan.

IV - GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài học

GV có thể sử dụng phần mở bài trong SGK.

2. Tổ chức các hoạt động dạy và học

Tiết 1

I - NƯỚC PHÁP TRƯỚC CÁCH MẠNG

Mục 1. Tình hình kinh tế, xã hội

Ngoài những nội dung đã nêu trong SGK, GV cần nhấn mạnh những ý sau :

Về kinh tế :

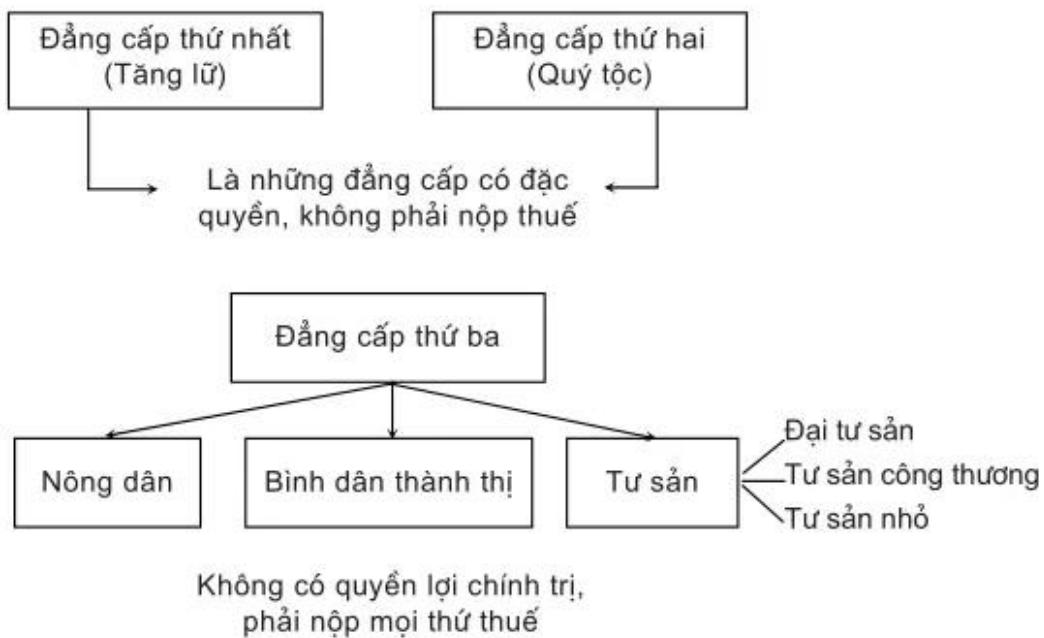
- Khác với Anh, nền nông nghiệp nước Pháp trước cách mạng rất lạc hậu (đất đai bị chia nhỏ, công cụ và kỹ thuật canh tác thô sơ...), cản trở sự xâm nhập của chủ nghĩa tư bản vào nông thôn. Để HS hiểu rõ tình cảnh người nông dân Pháp trước cách mạng, GV có thể đọc đoạn trích dẫn sau :

Nông dân phải nộp cho chúa phong kiến một phần thu hoạch (thường là 1/4) hoặc phải nộp tiền để thay thế. Đám tăng lũ tham lam cũng cuỗm mất của nông dân một phần thu hoạch khác (thuế 1/10, còn gọi là thuế thập phân). Khi có một nông dân chết thì quản gia của chúa bắt họ hàng người chết phải đóng một thứ thuế nặng nề về quyền thừa kế. Nông dân phải nộp thuế thông hành trong khi sử dụng cầu của chúa phong kiến, phải trả tiền khi xay lúa bằng cối xay của chúa và khi nướng bánh ở lò của chúa. Nếu chúa không có lò thì nông dân vẫn phải nộp thuế hằng năm vì luật lệ phong kiến đã đặt ra như vậy. Cầu và cối xay có thể bị sụp đổ hoặc hỏng nhưng thuế hằng năm vẫn cứ phải nộp⁽¹⁾.

- Công thương nghiệp cũng bị kìm hãm bởi những quy định ngặt nghèo của chế độ phong kiến.

Về xã hội :

Để HS có thể hiểu về sự phân chia đẳng cấp ở Pháp, GV sử dụng sơ đồ sau :

(1) *Tư liệu giảng dạy lịch sử kinh tế, văn hóa ở trường phổ thông trung học (Phân Lịch sử thế giới)*, NXB Giáo dục, H., 1993, tr. 72.

Để giúp HS tránh nhầm lẫn các khái niệm "Đảng cấp" và "Giai cấp", GV cần giải thích thêm :

Đảng cấp là tầng lớp của xã hội, được hình thành dưới các chế độ chiếm hữu nô lệ, phong kiến, do luật pháp hoặc tục lệ quy định về vị trí xã hội, quyền lợi và nghĩa vụ mang tính "cha truyền con nối". Giữa các đảng cấp có sự phân biệt đối xử, bất bình đẳng rất sâu sắc.

Giai cấp là tập đoàn đồng đảo người trong xã hội, có địa vị và vai trò nhất định trong nền sản xuất xã hội, hưởng thụ của cải làm ra trong xã hội tùy theo việc chiếm hữu hay không chiếm hữu tư liệu sản xuất, như giai cấp nông dân, giai cấp công nhân, giai cấp tư sản, giai cấp phong kiến.

GV cần khẳng định thêm : Trong xã hội tư bản chủ nghĩa, không còn sự phân biệt đảng cấp, mà chỉ có sự phân biệt giai cấp.

Như vậy, sự tồn tại của chế độ đảng cấp dựa trên sự đối xử bất bình đẳng giữa hai đảng cấp có đặc quyền với Đảng cấp thứ ba, thói xa hoa và chính sách bóc lột nặng nề của thế lực phong kiến (đại diện là Lu-i XVI) đã đẩy nhân dân lao động Pháp vào cảnh cơ cực, mâu thuẫn xã hội trở nên gay gắt.

Mục 2. Cuộc đấu tranh trên lĩnh vực tư tưởng

Đây là một bộ phận của cuộc đấu tranh chống chế độ phong kiến chuyên chế, giữ vai trò chuẩn bị, dọn đường cho cuộc cách mạng xã hội. Khi giảng mục này, GV cần nhấn mạnh vai trò to lớn của tư tưởng trong phong trào cách mạng và trong đời sống xã hội. Tư tưởng, một khi đã thâm nhập vào quân chúng, sẽ trở thành sức mạnh vật chất. Những tư tưởng tiến bộ, đặc biệt là tư tưởng cách mạng, có thể góp phần thúc đẩy xã hội đi lên.

– GV gọi một HS trả lời câu hỏi cuối mục trong SGK rồi sơ kết những ý chính của phần I.

II - TIẾN TRÌNH CỦA CÁCH MẠNG

– Hành động chống đối của các đại biểu thuộc Đảng cấp thứ ba – tự tuyên bố là Quốc hội, cho đây là cơ quan duy nhất có quyền thông qua các đạo luật về tài chính, là đòn mở đầu tấn công vào chế độ phong kiến chuyên chế.

– Cuộc tấn công vào ngục Ba-xti ngày 14-7-1789 là mốc mở đầu của Cách mạng tư sản Pháp. (GV nên sử dụng phần tài liệu tham khảo cuối bài tường thuật về sự kiện này để HS thấy được khí thế cách mạng của quân chúng trong ngày lịch sử này).

Tiếp đó, GV có thể đặt câu hỏi : Ý nghĩa của sự kiện 14-7 là gì ?

Mục 1. Cách mạng bùng nổ. Nền quân chủ lập hiến

Cuộc “cách mạng đô thị” ở các thành phố và cuộc nổi dậy ở nông thôn sau sự kiện 14–7–1789 đã làm cho bọn phong kiến, địa chủ hoảng sợ và Quốc hội lập hiến e ngại. Do vậy, Quốc hội phải nhượng bộ và tuyên bố xoá bỏ các nghĩa vụ phong kiến ở nông thôn, rồi thông qua bản “Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền” (cuối tháng 8–1789). Đây là văn kiện mang ý nghĩa tiến bộ lúc bấy giờ (khẳng định quyền bình đẳng giữa các công dân, tuyên bố quyền tự do dân chủ...).

– Bước phát triển tiếp theo của cách mạng là thông qua Hiến pháp mới (tháng 9–1791), xác lập nền chuyên chính tư sản dưới hình thức quân chủ lập hiến, kết thúc chế độ quân chủ chuyên chế ở Pháp.

– Sự phản ứng của triều đình và thế lực phong kiến (liên kết với lực lượng phản động trong nước và các nước phong kiến bên ngoài để chống phá cách mạng, đặt nước Pháp vào tình thế hiểm nghèo), thái độ do dự của đại tư sản là nguyên nhân dẫn đến cuộc nổi dậy của quần chúng ngày 10–8–1792, đưa cách mạng tiếp tục đi lên.

Tiết 2

Mục 2. Tư sản công thương cầm quyền. Nền cộng hoà được thành lập

GV có thể gọi một HS đọc đoạn đầu trong SGK ("Ngày 10–8–1792... trở lên"), sau đó GV nhấn mạnh : sức mạnh của quần chúng đã đưa cách mạng Pháp tiến một bước xa hơn với việc thiết lập nền cộng hoà (21–9–1792).

– Sự cầm quyền của tư sản công thương, phái Girôngdanh, không giải thoát cho nước Pháp khỏi những khó khăn nghiêm trọng. Trong bối cảnh đó, nhân dân Pháp lại nổi dậy khởi nghĩa, đưa phái Giacôbanh lên cầm quyền (2–6–1792).

Mục 3. Nền chuyên chính Giacôbanh – đỉnh cao của cách mạng

Để giúp HS nhận thức được ở giai đoạn cầm quyền của phái Giacôbanh, cách mạng đạt đến đỉnh cao nhất, GV cần dành thời gian phân tích những chính sách tiến bộ của phái này nhằm đưa nước Pháp ra khỏi tình trạng khó khăn : thực hiện những biện pháp cần thiết để giải quyết vấn đề ruộng đất cho nông dân và cải thiện đời sống cho nhân dân lao động (GV gọi một HS đọc đoạn chữ nhỏ trong SGK) ; thông qua Hiến pháp mới – Hiến pháp 1793...

... Nhờ đó, phái Giacôbanh đã huy động được sức mạnh của toàn dân chiến thắng được “thù trong, giặc ngoài”.

Để củng cố phần này, GV có thể nêu câu hỏi : Căn cứ vào đâu để nói rằng chuyên chính Giacôbanh đã đưa cách mạng Pháp đạt tới đỉnh cao ?

- Sự phân hoá nội bộ sau khi kẻ thù cách mạng đã được dẹp xong làm cho phái Giacôbanh suy yếu rồi sụp đổ (27-7-1794), đưa cách mạng Pháp vào thời kì thoái trào.

GV nêu câu hỏi để HS suy nghĩ : Vì sao phái Giacôbanh lại suy yếu sau khi chiến thắng được “thù trong, giặc ngoài” ? (Dựa vào SGK, HS có thể trả lời câu hỏi này).

Mục 4. Thời kì thoái trào

GV chỉ cần trình bày nội dung trong SGK, rồi nhấn mạnh : Cách mạng Pháp thực sự chấm dứt khi chế độ Đốc chính kết thúc vai trò (1799), mọi thành quả cách mạng bị bãi bỏ, thế lực phản động trở lại cầm quyền ở Pháp.

Kết thúc phần giảng về diễn biến, GV có thể lập sơ đồ (vẽ trên bảng) biểu thị bước phát triển đi lên của Cách mạng tư sản Pháp để HS dễ tiếp thu bài.

III - Ý NGHĨA CỦA CÁCH MẠNG TƯ SẢN PHÁP CUỐI THẾ KÌ XVIII

Ngoài nội dung đã nêu trong SGK, GV cần nhấn mạnh thêm : Cách mạng Pháp cuối thế kỉ XVIII hoàn thành đầy đủ những nhiệm vụ của một cuộc cách mạng tư sản (lật đổ hoàn toàn chế độ phong kiến chuyên chế ở Pháp, giải quyết vấn đề ruộng đất cho nông dân, hình thành thị trường thống nhất, mở đường cho kinh tế tư bản chủ nghĩa phát triển), tính nhân dân của nó và vai trò của giai cấp tư sản.

Để kết thúc phần này, GV đọc cho HS nghe đoạn nhận định sau đây của C.Mác : "Những cuộc cách mạng năm 1648 và 1789 không phải chỉ là những cuộc cách mạng của Anh và Pháp. Đó là những cuộc cách mạng có phạm vi châu Âu. Giai cấp tư sản đã thắng lợi trong các cuộc cách mạng này, nhưng thắng lợi của giai cấp tư sản có nghĩa là sự thắng lợi của chế độ xã hội mới, sự thắng lợi của chế độ tư hữu tư bản chủ nghĩa đối với chế độ tư hữu phong kiến"⁽¹⁾.

3. Sơ kết bài

- *Củng cố* : Để giúp HS nắm được tiến trình của cách mạng Pháp 1789, GV nên lập sơ đồ, rồi gọi một HS điểm lại những sự kiện quan trọng ở mỗi giai đoạn, diễn vào sơ đồ đó cho các em dễ nhớ.

Ví dụ : ở mục 1 (Cách mạng bùng nổ. Nền quân chủ lập hiến), HS cần nhớ các sự kiện sau :

+ Ngày 14-7 : tấn công ngục Ba-xti ;

(1) C.Mác – Ph.Ăng-ghen, *Toàn tập*, tập 6, tr. 115 (bản tiếng Nga).

+ Tháng 8-1789 : thông qua bản *Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền* ;

+ Tháng 9-1791 : thông qua Hiến pháp mới ;

v.v...

- *Bài tập* : GV yêu cầu HS bài để nắm được diễn biến chính và ý nghĩa của cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII ; đọc trước bài mới – Bài 32.

V - TÀI LIỆU THAM KHẢO

Phá ngục Ba-xti

Ngày 14-7, tiếng chuông báo động khẩn cấp lại đánh thức Pa-ri dậy, đường phố lại đông nghịt những người. Mặc dầu gần như toàn bộ thành phố đã nằm trong tay quân khởi nghĩa, nhưng cuộc khởi nghĩa vẫn chưa kết thúc. Ngục Ba-xti – thành trì của vua chúa Pháp – chưa bị chiếm.

"Hãy tiến tới Ba-xti !" Lời kêu gọi của một người nào đó truyền đi. Hàng trăm người hướng ứng lời kêu gọi truyền từ người này sang người khác và chẳng bao lâu lan khắp thành phố. Từ mọi khu phố, đoàn người khởi nghĩa tiến về phía Ba-xti. Ở trên từng pháo đài, nhiều họng súng đại bác nhô ra, đội quân đồn trú ở pháo đài đang đứng cạnh đấy trong tư thế sẵn sàng.

Gần giữa trưa, quân chúng tấn công ngục Ba-xti. Theo sự xác nhận của người đương thời, có gần 300 000 người tham gia tấn công, bao gồm chủ yếu công nhân, dân nghèo, thợ thủ công Pa-ri. Những người tấn công xông vào cửa lớn của nhà tù, nhưng cầu treo đã rút và hầu như không thể nào vào được pháo đài. Sau một lúc lâu, nhiều người dũng cảm tìm cách vượt hào để đặt cầu, song không có kết quả gì. Đột nhiên, từ phía tường pháo đài vang lên những loạt súng. Nhiều người chết và bị thương. Máu chảy càng tăng thêm lòng phẫn nộ của quần chúng.

Một cuộc tấn công mãnh liệt lại bắt đầu, kéo dài hơn bốn giờ. Mặt đất trước pháo đài ướt đẫm máu. Cuối cùng, một quả đạn đại bác cắt đứt dây xích cầu treo. Đội quân đồn trú ở Ba-xti đều hàng ; viên chỉ huy ra lệnh bắn đại bác vào nhân dân đã bị giết chết ngay.

Vua Pháp chưa hiểu ý nghĩa đáng sợ của những biến cố đã xảy ra. Nhà vua còn hi vọng dùng quân đội để đè bẹp cuộc khởi nghĩa của nhân dân. Khi người ta báo tin Ba-xti đã bị chiếm, nhà vua kinh ngạc hỏi : "Đây là một cuộc nổi loạn à ?". Nhà vua được trả lời : "Không, tâu bệ hạ, đây là cuộc cách mạng".

Nỗi căm thù của quần chúng đối với Ba-xti thật to lớn đến mức người ta dùng búa, xà beng phá huỷ nó đi. Một năm sau, Ba-xti bị san phẳng hoàn toàn và trên nền cũ người ta xây dựng một quảng trường có biển ghi dòng chữ "Ở đây người ta nhảy múa!".

(Theo : *Tư liệu giảng dạy Lịch sử thế giới cận đại*,
Sđd, tr. 43 – 45).

Rô-be-spie (1758 – 1794)

Ma-xi-mi-liêng đơ Rô-be-spie (Maximilien de Robespierre) – nhà cách mạng tư sản cánh tả trong Cách mạng tư sản Pháp (1789 – 1794), người lãnh đạo chủ chốt của phái Giacôbanh, phái đã đưa cuộc cách mạng tư sản Pháp lên đỉnh cao nhất.

Rô-be-spie là luật sư ở A-rat (miền Bắc nước Pháp), nổi tiếng về tinh thần cách mạng ngoan cường và đức tính chính trực, liêm khiết (người ta gọi ông là "Người không thể mua chuộc").

Năm 1789, Rô-be-spie được bầu vào Hội nghị ba đẳng cấp. Sau Hội nghị ba đẳng cấp chuyển thành Quốc hội. Trong Quốc hội, Rô-be-spie đứng đầu cánh tả hay còn gọi là phái Núi, đấu tranh kiên quyết chống lại phái hữu để bảo vệ quyền lợi của bình dân và đòi đưa vua Lu-i XVI ra xét xử.

Cuộc khởi nghĩa ngày 31-5 và 2-6-1793, do nhân dân Pari tiến hành đưa phái Giacôbanh, đứng đầu là Rô-be-spie, lên nắm chính quyền. Rô-be-spie đã tiến hành nhiều chính sách cách mạng và thực hiện chính sách "khủng bố" để thúc đẩy cách mạng tiến lên. Quân đội cách mạng, dưới sự lãnh đạo của phái Giacôbanh, đã liên tiếp đánh bại và đẩy lùi quân đội can thiệp của các nước châu Âu ra ngoài biên giới.

Nhưng rồi trong nội bộ phái Giacôbanh có sự phân hoá : một bộ phận giàu có lên muốn ngừng cuộc cách mạng lại, còn bộ phận những người nghèo khổ (những người "không quần chẽn") muốn thúc đẩy cách mạng tiến lên hơn nữa. Rô-be-spie không đáp ứng đầy đủ quyền lợi cho quần chúng "không quần chẽn", cho nên nhiệt tình cách mạng của họ không được như trước nữa. Ngày 9 Técrido (tháng Nóng) năm II Cộng hoà (27-7-1794) bọn phản động và thoái hoá trong quốc hội đã tấn công và bắt giam Rô-be-spie. Sáng ngày 10 Tecrido (28-7-1794), Rô-be-spie cùng các bạn chiến đấu của mình đã bị đưa lên máy chém không qua xét xử.

(Theo : *Nhân vật lịch sử và danh nhân văn hóa thế giới*,
NXB Giáo dục, H., tr. 151 – 152)

Na-pô-lê-ông Bô-na-pác
(Napoléon Bonaparte, 1769 – 1821)

Nhà quân sự nổi tiếng của nước Pháp vào thời cách mạng tư sản cuối thế kỉ XVIII và trong những thập niên đầu thế kỉ XIX.

Năm 1785, Na-pô-lê-ông tốt nghiệp trường pháo binh với quân hàm thiếu úy, tham gia cách mạng Pháp và nhanh chóng trở thành một viên tướng trẻ, nắm quyền chỉ huy tối cao quân đội.

Năm 1799, ông tiến hành cuộc chính biến ngày 18 tháng Bruyme (tháng "Sương mù", tức 29–11–1799), chấm dứt *chế độ Đốc chính*, thiết lập chế độ độc tài quân sự ("Chế độ thủ lĩnh") trong 5 năm (1799 – 1804). Năm 1804, tự xưng Hoàng đế Na-pô-lê-ông I, lập nên *Đế chế thứ nhất* (1804 – 1805), thực chất là phục vụ quyền lợi giai cấp tư sản.

Na-pô-lê-ông gây ra cuộc chiến tranh ở châu Âu, chiếm đóng nhiều nước. Năm 1812, Na-pô-lê-ông bị quân Nga đánh bại trong cuộc chiến tranh xâm lược này. Sự thất bại về quân sự cùng với tình trạng khủng hoảng trong nước đã làm cho đế chế Na-pô-lê-ông sụp đổ.

Đầu năm 1814, Na-pô-lê-ông bị bắt đưa ra đảo En-bơ (Địa Trung Hải).

Năm 1815, ông trở về Pháp và tiếp tục cầm quyền. Sau thất bại ở trận Oa-téc-lô (6–1815), Na-pô-lê-ông bị đưa ra đảo Xanh Hê-len (Đại Tây Dương) và mất tại đây.

(Theo : *Sổ tay kiến thức lịch sử* – Phần Lịch sử thế giới,
NXB Giáo dục, H., 2005, tr. 226 – 227)